

Текст © Вагиф Самедоглу, 2022.
Превод © Нина Симић Панић, 2022.
Дизајн књиге © Милан Панић, 2022.
© Computech doo, Београд, 2022.

Вагиф Самедоглу
СЛОБОДА И ЈА
прво издање

Наслов оригинала:
Вагиф Самедоглу
избор из збирки поезије
Боже, я здесь..., Далекий зеленый остров

Издавач: Computech doo, Београд
За издавача: Слободан Симић
Главни уредник: Гордана Симић
Технички уредник: Нина Симић Панић
Штампа: Dinex doo
Тираж: 300

ISBN 978-86-81454-22-0

Вагиф Самедоглу

СЛОБОДА И ЈА

Избор направила
Нушаба Бабајева Вакилова

Превод са руског
Нина Симић Панић

Computech
2022.

Вагиф Самедоглу (Вакилов) 1939-2015.

(...пут до песничког Олимпа...)

Песник, драматург, професор клавира, и културни посленик Вагиф Самедоглу (Вакилов) један је од најистакнутијих мајстора пера XX века. До краја живота је остао песник надахнут музиком. Рођен је у Бакуу 1939, а умро 2015. год.

На српском језику се први пут појављује песничка књига Вагифа Самедоглуа, одређеније избор његових песама. Његове песме су махом без наслова, под редним бројем и неретко се завршавају са три тачке. Такав случај је и у овом избору његове поезије.

Велики песници и њихово дело нађу пут до оне најшире читалачке публике, изван простора где је њихов траг постао тако значајан и видљив. Такви ретки ствараоци више нису својина само једног поднебља и једног народа. Они постају баштина читавог света. Вагиф Самедоглу јесте велики песник Азербејџана, али је такође велики

песник света у целини. Ову тврдњу потврђује време. И то време у којем Вагифа више нема. За живота је био смиран, тих, ненаметљив из само-изолације и особеног тиховања градио је своју особену поетичност, доводећи властити песнички исказ до перфекције. Многоструко талентован, растао је у породици оца песника и мајке уметнице клавира. И од једног и другог родитеља наследио је таленте, али се уздигао изнад тих Богом датих дарова, пратећи зов властите природе. Резултати те особености и тих уздигнућа тек се у потпуности сагледавају у овом времену када Вагифа нема. Његово дело пре свега као песника и драматурга, па и музичког педагога расте у времену, шири се другим просторима и државама указујући на величину и значај овог ствараоца. Пре свега се истиче његово песничко дело. Опште је познато да се шездесете године двадесетог века сматрају за године буђења на пољу историје и друштва, и у многим државама, па и у Азербејџану као етапа повратка коренима. Током те епохе су формулисани нови обрасци начина изражавања и односа према свету и животу.

Колико год се у преводу губи снага песничког исказа, порука, мисаоност, и лепота особеног дара Вагифа Самедоглуа није умањена на другом језику. Преводилац поезије Вагифа Самедоглуа на српски језик се очигледно потрудио да добро уради тежак посао и да нам на најбољи начин приближи поетску мисао овог великог азербејџанског песника.

Израз „*умукли песник*“ постао је симбол Вагифове књижевне судбине. Одбивши да објављује своје дело, поштедео је самога себе притисака оновремене совјетске цензуре и као песник сачувао своју слободу и слободоумље. Није се повијао ни пред каквим политичко-идеолошким захтевима. Трпео је муку ћутања и својевољне самоизолације. За то време није престајао да пише. Од самог почетка Вагифовог пробоја на књижевну сцену, постао је предмет непрестаног интересовања захваљујући филозофској дубини и оригиналном маниру казивања својих стихова. Када је о избору реч, за песника трагаоца, какав је Самедоглу био, важнији је пут од тог циља. Песник Самедоглу је имао своју усудну земљу у којој вулкани мирују и он је знао

да једино вечни пламен гори у човековом срцу. Знао је такође да од *тишине и смрти* нема ништа вечније. Песникова мисао има крила и није у кавезу, само тело припада тминама, или је загубљено у тамном вилајету. Једино што песнику остаје, то је могућност да се ова метафизичка открића уграде као позлата у песму која је искочила из таме душевног света и која је на крају понуђена читаоцу на дар и као нешто што више није само песников посед. Чак и онда када пева о смрти и када се у његов стих удева ништавило, ова певања говоре о животу. За овог песника смрт и живот су почетак и крај истога пута. Од самог зачетка живота, смрт га чува за себе. *А живот се љуља у колевци смрти*. Све те тамне плохе наткриљене над животом, префињена поетска душа Вагифа Самедоглуа помера у страну. У први план искачу разигране поетске слике пуне лепоте, којом песник брани и себе и свет у којем обитава. Брани од напасти неочекиваног удеса, од доносиоца лоших вести и од ружних и тужних дана у животу, који једном свакоме дођу. Истина је лако доказива да је у сећању и успоменама утемељен корен нашег битка, али и песниковог битисања. Песник свесно преузима

улогу сведока, онога који памти, који песмом храни истину, која се под присилом заборавља. Песник Самедоглу указује на историјско наслеђе и самобитност опстајања. Опрез се подразумева. Не сме се брисати и уклањати име световно, име народно, из оне никада до краја написане а постојеће „Историје кајања“. Историје која у себе похрањује све истине човекове, и оне лепе, али и оне које то нису. Може ли се наново пронаћи оно што је затурено у прошлости, чији се трагови назиру само у предању и речима које чувају та предања? То незаобилазно питање песник поставља и себи и другима и покушава да нађе решење кроз песму, која је била и остала чедо вечности и трајања. Песма и реч песника јесу спона са тим прошлим, несталим временом, којег нема, сем у књигама староставним, али ни тих књига више нема, или се не читају, па ти знакови бледе у трајању, лебде негде у подсвести песниковој, тој неосвојивој тврђави ума, где им је најпријатније и где се осећају заштићеним и сигурним, јер бољег прибежишта за оно што је загубљено у времену и простору напросто нема.

Песник Самедоглу се не одриче своје наднаравне туге, јер то је немогуће, али он и даље

верује у лепоту живљења, трага за смислом борбе која не престаје док се живи. Борбе са силама мрака које надиру у разним облицима са стране и никада не престају. Чак их има у привиду светлих боја које обмањују и наводе трагаоца да се упути на погрешну страну, и тамо где лепоте нема. Постоје страхови који се не могу победити и постоји бол који се не може превазићи, који се увуче у срце и који једе душу. И то чини без престанка. Глад туге је незајажљива. Нема поузданог лека за патњу коју смрт иза себе оставља. Вагиф Самедоглу је песник мислилац. Његово је стваралаштво уско повезано с народним коренима и стога веома моћно и богато. Критичка мисао је већ рекла да његова лирика обилује „сентенцама, афористичношћу, мудрим исказима.“ „У његовој поезији нема печали, радости, љубави, лажи и истине узете у апсолутном, једнозначном смислу. У својству апсолута прихвата се само Бог.“

„Богу помоћи треба свет је обавезан већ једном да заћути...“ каже у једној песми Самедоглу.

Бог, слобода, усамљеност и смрт су основне теме његовог дела. Приступ свакој од тих тема

јесте оригиналан и свеж. Његови стихови проткани темом „обраћања Богу“ по први пут у азерској поезији скидају покров далеке мистичности с Божјег лика. Човек је Богу ближњи.

Вагифова поезија надилази „*све политичке режиме, јавне институције, чак и само време, јер одише општељудским вредностима и актуелношћу.*“ Вагиф Самедоглу, овладавши нарочитом дубином у свету писане речи, постаје један од иноватора азербејџанског стиха. Сва његова лирика је садржана у страсти самоспознаје, познања властитог света, проницања у његове дубине. Уједно, његова лирика представља филозофску анализу живота, друштва, психологије човека. Са аспекта тематике, поезија Вагифа Самедоглуа носи специфичну мудросну тежину наслеђену са Истока, а ипак његови стихови јесу модерни. *Живот се преобраћа у последњи акорд музике...која се никада зачупи неће...* Он нема великих прохтева и жели само једно: *да буде упамћен као песма.*

Сузе су истобојне код нас свију... на позорници сунце, дрво и река...ни зло, ни добро неће изустити монолог свој. Каже он. Па на-

ставља: *У Њујорку до Бога допрети настоје небодерима. У Бакуу собичак од 14 квадрата препун је дуванског дима... куд ће нас одвести животарења.*

Свет убија зло које сами негујемо. Чији смо зачетници и без којег не умемо да живимо. Апсурд господари нашим умом и поступцима. Кратка поетска слика даје повода дугим мислима. И ево како она гласи:

*И у шуми
човека убијају,
Боже!
Наочиглед
толиког дрвећа!...*

Зато песник и каже да треба: *Живети у дуру, умрети у молу, сходно Баховом делу... дрхтим у грозници од сметова. ..Изведи душу напоље, причекај свршетак прославе и ноћу, сред мукле тишине, обзнаниће се :Тама народа, и језика тма. Ипак свему што чинимо недостаје и снаге и ума.*

*А ћутати је свеједно
и гласу и стиху
у ма којој земљи.
на ма ком језику...*

Песник је свестан замки које време поставља, па у истом тону наставља: *Богу сам увреду
причинио/крајње нехотице./ Све молитве обра-
тно/ ми се вратише/ ко писма моја, /до-
словно, онима који не дишу више. / А ја сам био
огромни рунасти мамут./ Иако сад држим
часове клавира.../*

Песник поставља себи, а и другима пита-
ње: *Ко може знати? Ког узраста жалост је?
Ускоро ћу чути пригушену буку/ и видети
ширење вољених ми руку. / Истина и бит леже
у шичекивању... /Од боли крв се под капке слила.
/ Сад је већ сасвим очовечила. / Крајеви су у сну
каменом подерани./ И кржаве сузе бедна змија
рони.../ Нисам ја онај човек, ког знају,/ изгубљен
у речима ненаписаних стихова./ Родио сам
себе,/ ко што ме мати роди,/ и умро сам при
порођају.../Када се умноже питања и моћне
песничке слике навру у таласима, одговори за*

којима се трага нису увек песма и у песни. Њих на трпезу наше радозналости испоручује Бог и ту дилеме нема. Песникова дилема је решена: *тад не ми у Бога,/ већ у нас верује Бог... Господе, куд нестале свет који нам Ти саздаде?* Одговор је ту на дохвату само се питања јогуне и не могу се контролисати... *Здесна – море,/ слева – срце./ Још један је точак живот погазио./ Послушаш ли глас мој,/ посребрићу твоју браву./ Вуци самотњаџи желе људи постати/ и сакрити се у топлој постељи./* Песник, дилеме нема, било да се обраћа само унутрашњем гласу који га води до светлости, било да се обраћа Богу који све одговоре зна. Зато он помирљиво закључује: *Кад желим видети рај,/ затварам очи./ Кад желим видети ад,/ отварам... Зелен боју у стварности,/ истина је права,/ потврдила није реч,/ већ зелена трава./ Нарушити ћутњу вечности готово је немогуће – само се у бесаној ноћи,/ кад небом бесне муње,/ човек може чврсто-загрлити самога себе./ Међу нама је синоћ остала само прошла ноћ./ Данас ничег нема,/ каже песник у краћој поеми СЕДАМ ПИСАМА. Па наставља: *Опазио сам наједном своју сену/**

Наново је немоћно поникла/ на сивом мокрој
 снегу./ И неће бити тако сама/ моја рука међ
 туђим рукама./ Земаљска кугла/ подсећа на
 ћошак,/у који су ме/ у детињству отерали./
 Ипак за Вагифа дилеме нема: Како сам дошао
 празних руку,/тако ћу празних руку/ и отићи
 са овога света.../ Песнику су неопходна стра-
 дања, као ветрењачи ветар. Шта ће бити су-
 тра?... Уже хитнути/ пут небеса/ уместо
 молитве./ Како бежати? Зашто бежати? Куда
 бежати? Земља је мала, /мала, ко двориште
 затвора.../ загледајмо лица свих пролазника:/
 хоће ли се међу њима наћи/ једно које личи на
 Христа.../ Некад сам био хоризонт. Некад сам
 био пут. /Нико ме није погазио/ у дворишту
 психијатрије/ платан је разум губио. /Муња је
 севнула./ Ко рески потез пера диктатора,/ ко
 блесак кратке наде.../ У сну сам на песму нале-
 тео./ Нико је не написа.../зашто људи нису
 бачени/ на дно луце, од безумља се топећи? /
 Ниједна облака/ између мене/ и месечева цар-
 ства./ Кад умрем,/ молим вас,/ обуците
 ме/топлије.../ Могућности је безброј, а избори
 су само наши, све је ту на дохвату: Самоубиство,

затвор, чежња за отаџбином.../стајати на морској обали/ и жудећи за морем умрети./ Како год да буде песнику је јасно да: Ноћи и сам може пребројати,/ ал' колико му јутара остаје? Зато се и пита али поставља питање некоме ко ће га испратити на вечни пут, па каже: Хоћу ли ти се допасти?/Којим ли ћеш очима/ створење своје видети?/на моме гробу./ Оставите тамо пар чизама,/ бос да се обује и одишета...

Песник и јесте и није сведок игре моћника, његова улога је минимизирана величином и значајем игара којима не присуствује, али их слути. Наизглед мировање је помирење бескрајних честица које чине суштину материје и песников поетски пламен гори и споља и изнутра, а пепео који остаје иза сваке ватре и огња, рађа ону издисајну поетику која се огрће покривачем вечности и песник носилац ових дешавања и тајни је свестан да се оно што вечности припада не може се истрошити и не може јој се одузети. Улога посматрача је стално мењање позиције са које се исти или различити призори сагледавају. Звезде јесу посед васељенских пространстава, али захваљујући песниковој померености и пре-

мештањем углова посматрања оне могу да буду и на земљи, испод трагаочевих стопала. Употреба речи као нити тог управо изатканог покроба чини суштину песме која се рађа као језгро субатомских елемената из оних најдубљих емотивних титраја и чудесних стања песникове душе. Стања оку невидљивих и песма, или низ песама, бива уткана у тај покров којим се огрће звездано небо када застуди. На себи има утиснут жиг вечитости и песнику који је спознао ове могућности (а Вагиф свакако јесте) и који верује да се домогао звезданог неба, тај звездани покров пружа уточиште када год се некаква опасност изненада појави, макар то био наговештај или слутња нечега непојамног или недореченог. Вагиф стиже до сопственог филозофско-метафизичког система тако што осветљава плохе оне друге и онострани садржајности која се прикривала испод радара неких његових ранијих интересовања. Музике рецимо. Песма досликава јаву. Или јој служи. Свеједно је. Песник је поседник магијских моћи. Он види невидљиво. Лови неухватљиво. Чује оно што се чути не може. Борави тамо где никада доћи неће. Јер је одавно пронашао властиту песни-

чку стазу, свој пут који га је релативно брзо и лако довео до песничког Олимпа.

Догодило се оно што је и желео. Магла се надвила над песниковим морем вечне тишине и он је коначно постао невидљив. Невидљив у животу, а тако видљив у песми.

У Београду,
јуна 2022. год.

Веселин Мишнић
књижевник

1 ***

И наново је
данас
последња ноћ.
И сутра је
последње јутро.
И ветар последњи
последње једро
испуњава
последњи пут.

И дрво
ко последње у животу,
и кишица...
Последња веје
зими
вејавица.

На последњој улици Бакуа
последњи чују се
кораци,
а за углом нестају
последњи
људи.

Те ноћи
последњи
рађа се човек
и последњи болесник
умире.
И последњи уплакани
последњи пут
последњим
осмејком
осмехнуће се.

1963.

2 ***

Чини се, то је музика
Брамса
ил' можда Малера...
Једно је време могао ишчезнути, нестати
сред тих звукова и акорда,
претварао се у невидљивог
до последњег тона...
Сад
ил' последњим тоном креће
музика дана
ил' се живот преобраћа у последњи акорд
музике...
Која се никада зачути неће...

1982.

3 ***

Не као песник,
већ ко песма, желим да скончам.
Живим кроз маштање и сан
да бићу до краја прочитан.
Желим остати у нечијем сећању
наизуст знан.
Безумно обожаван...
Не као песник,
већ ко песма —
незабораван...

4 ***

Нушаби

Твој сам сан,
пробудиш ли се – истога трена мртав сам.
Твој пут сам,
спотакнеш ли се – истога трена мртав сам.
У туђ сан
ушуњаш ли се – истога трена мртав сам.
Такав нам се обома
усуд заломи,
ти и ја смо – једно
судбом свезани...

5 ***

Прошао сам
покрај грешнице.
И нисам застао.
Певао сам
грешну песму.
И нисам заћутао...
Ходао сам
грешном земљом.
И нисам се заустављао.

1982.

6 ***

У башти тој
што после кише
на земљу и траву мирише,
између она два бора
могао би седети
данас
отац мој.
Требало му је бити
седамдесет пето лето,
требало је да буде старац
данас
мој отац.
И кроз игличасте гранчице
позна је сунца
светлост блага
требало да пада
данас
на мога оца лице.

Мада
много је тога:
има влажне земље после кише.
Има траве младе
и сунца светлости што кроз борове
дражи и голица,
само не пада
данас
на лице оца мога...

7 ***

Писмо сам то
тридесет пута наново читао,
у време
када си га писао.
Жив и здрав си био.
Не, извин'те, увелико не здрав...
Ал' – жив.
А сад
доле,
у црнини тла
лакоћом костура
бели се рука,
која је то писмо писала
и не знам сада,
разабрати не могу никако,
како је то
писмо настало:

Је ли чулност руководила
костуром тим,
ил' пак костур к прстима
ти топлу чулност усмери!
Како да
прочитам то писмо
живим очима.
Не умијем ли их
црном светлошћу гроба твојега!...

8 ***

К срцу најближој гори
воде издалека путеви.
Из туђинских крајева.
Тако су се испреплели,
чик их разабери:
Где је туђе,
где је своје...
Надвило се дрвеће
над путеве –
које ли од њих даје
сену
теби као род-рођену!
Људи разлике броје
у боји очију,
а сузе су истобојне
код нас свију...

9 ***

Једном изјутра
полагано
подићи ће се застори њени.
Завеса гримизна
боје скорене крви јагњета.
И појавиће се на позорници
сунце,
дрво
и река.
Тог јутра
ни зло, ни добро
неће изустити монолог свој.
Јер ће на сцени огољеној
бити само сунце.
Само дрво.
Само река...

10 ***

У Риму
грандиозних сабора има.
У Бакуу
на бршљаном обавијеном балкону
девојка с крупним очима...
У Њујорку
до Бога допрети настоје небодерима.
У Бакуу
собичак од 14 квадрата
препун је дуванског дима...

1963.

11 ***

Шта лајеш?
На кога?
Пролазе лица,
насмејана.
А ти лајеш
на овај свет
са свих страна.
Можда се присећаш деде
ког су вуци растргли крвожедно?
Супротстављати се вуцима је
бесмислено...
Због чега лајеш ти,
тако бесно и напрасно?
Ил' некога опазио си
очима,
ко сунце на заласку, црвеним?
Не лај!
Овај је свет велик –
ко ће разумети твој језик?

И није лажљив лавеж тај,
да би једноставно прелетао
из једних у друга уста,
са једног у други крај!
Како да ти објасним...
Лавеж ти неће од користи бити,
у овом граду се има на шта лајати
ал' не и за шта ухватити.
Животари ћутке, друже,
без лавежа та –
да видимо куд ће
нас одвести
животарења.
А ако баш притегне –
шта ћу, и ја с тобом запеваћу:
ти ћеш душу излајати по свом,
а ја по свом...

1963.

12 ***

... и у шуми
човека убијају,
Боже!
Наочиглед
толиког дрвећа!...

13 ***

Три гласа данас чух:

дубок,

средњи,

висок.

Дубоки запита:

- Како је?

Средњи запита:

- Како је?

Високи запита:

- Како је?

Одговарах:

- Никако!

- Никако!

- Никако...

1963.

14 ***

Живети у дуру,
умрети у молу,
сходно Баховом делу...

15 ***

И наново твоја вејавица мразна...
И наново срце ти је као санта.
И наново –
мрске речи те,
уздах обрастао у иње
и ледено смешкање...
Опет дрхтим у грозници
од сметова,
које наносиш на мене...

16 ***

Месечеве светлости
жуто уже
у воде је морске упало.
То уже
око врата обмотавши,
бесити сам се стао,
под собом
земљину куглу
измакао...

17 ***

... Кад би дрски Хазри
придигао
бар на трен
рубове девојачке одеће
да гвирнемо крајичком ока свога:
шта то ново има сред света овога?

18 ***

Међ десном и левом
Међ мојим рукама
Пахуљице лете
С занесених грана.

Али која рука
У топлом дому спи,
А која ли од њих
На мразу дрхтури?

Међ десном и левом
Међ мојим рукама
Тихо воде теку
Речна великана.

Али која рука
Пливат не уме,
А која ли маше
С оне обале?

Међ десном и левом
Међ мојим рукама
Магле је, планине,
Ћутње и спокоја.

Али која рука
Живи у туђини,
А која ли оста
Својој отаџбини?

Међ десном и левом
Међ мојим рукама
Забрављени отвори су
Тешких капија.

Ал' која ће рука
Сад да покуца,
А која отворити
Врата претешка?

19 ***

Хоћеш ли плакати кришом,
вољена,
кад умрем ја?
У чијем ли ћу кућерку,
преобративши се у сузу,
потећи по твојим образима?
Плачи, мила,
плачи, немоћна,
чак иако
дом буде крцат гостима,
изведи душу напоље,
причекај свршетак прославе
и ноћу,
сред мукле тишине,
мојим прекривачем огрни се
и урони у моје јастуке...
Не слушај света просуде,
сплеткарења, ни гласине,
само свима саопшти –

он је морао умрети
и напрасно
то учини.
Кад овај свет напустим,
и до тебе пристигне вест та,
и заигра радост
у ђавољим очима –
исплачи се, вољена,
без устручавања,
и веруј у живота случајна исходиште,
поклони се мојој смрти
и малкице
исплачи се...

1980.

20 ***

Дугим ил' кратким
путем кренеш ли
са сваког ћеш бити
принуђен скренути.

Тама народа,
и језика тма.
Мери недостаје
и снаге и ума.

А ћутати је свеједно
и гласу и стиху
у ма којој земљи.
на ма ком језику...

21 ***

Разум ми болан, очито
у вину утопи се
Богу сам увреду причинио
крајње нехотице.
Све молитве обратно
ми се вратише,
ко писма моја, дословно,
онима који не дишу више...

22 ***

Био сам огромни
рунасти мамут
у ледено доба Земље.
Нису постојали у то време
ни Короглу,
ни Мери Пикфорд;
ни Лемберански
а ни Хенри Форд.
У то време
није било чак ни
појма о десној,
ни левој страни,
ни семафора није било
једнако...
Само леда.
Мора...
И леда наново...
Било је хладно.

А ја сам био огромни
рунасти мамут.
Иако...
Сад држим часове
клавира...

1964.

23 ***

Хазар отиде. Хрид сасвим пресушила,
ко минули век, поникла, погузивши се.
Дуго ли је без мора у животу била,
Ко може знати? Ког узраста жалост је?

Хазар отиде. Хрид сасвим пресушила
последњи је траг мора које опада.
Није ли нам бура за сећање оставила
талас у камен претворен од јада?

Хрид је камен-лета ронити стала,
све је мања и мања док лете годинице.
Једном ће постати толико мала –
Да ће је бацити из врта изгонећи птице...

24 ***

Не треба гледати
на камење и ограду,
нара крв,
ни лутку обогљену.
Стајати и чекати
сулудо не треба
у инат разуму
преморену.

Стајати и чекати
сумрак што одлаже
да ишчезне светлост
у даљина тмини,
а с њим и ограда,
и мрља од нара,
и та лутка
бедна у прашини.

Похитај што даље
од те удолине,
тамо где се душа може
спасоносно скрити,
где ће ветар миловати
позлаћено поље,
а птичји цвркут
јаснији но реч бити...

25 ***

Ако ипак желиш
мени ти да пишеш
пиши ми онамо,
где не томи страх,
ја данас живим
сред чудесног сна,
где је траве мирис јак
после града у планинама
где је чиста и прозачна,
свежа небосклона...
Напиши ми писмо
тог јутарњег сна...

26 ***

Падају на странице
уморних руку сени.
Могло би стати срце
намах случајно мени.

Месец на стражи бди,
сунца је светлост згасла,
можда за смрт у бити
нема прикладнијег часа.

Господе! – блато и кал!
По живота нек огањ сажеже,
по живота остави за жал
над тим што ми одузет беше...

27 ***

Ускоро ћу чути
пригушену буку
и видети ширење
вољених ми руку.
Два часа до сусрета
још нам остаде...
Мила, ја те молим,
не појављуј се.

Ти сусрета нашег
сатницу промаши
или се разболи,
ко ономад кад си.
Превари.
На мене сасвим заборави.
Заблуди се,
на пут нов управи.

У срећи сам, мила,
сирово створење.
За ме је тек бол
и хлеб и спасење.
Сусрета је трен –
веран пут к растанку.
Истина и бит леже
у ишчекивању...

28 ***

Не дирај камен
на крају стрмине,
шта ако шкорпија
живи баш под њиме.

Не стрели маглу оком
што сева варнице,
јер је скрила у јарузи
пут твој нехотице.

Није по сопственој
овде дошла вољи,
није она виновница
сумрака и боли.

29 ***

На далеке путе
пође својевољно,
не знајућ да познање
пута јесте болно.

Да за оне који газе
путу по грудима
искључиво смрти
и страдања има.

Ћутим још о
крви, сузама што цуре,
које не спирају
ни поплаве, ни буре.

О старцима,
лица заглибљених у
асфалт, ковиље
и глину промрзлу.

О пијанима,
које пут успокоји.
Не дирај тај свет,
молим те, свет тај остави...

1985.

30 ***

Видим сан –
крш и отровница.
Поглед не скида
са мојега лица.

Међ камењем
виђенога сна
кошуљицу свлачи
лагано она.

Од боли крв се
под капке слила.
Сад је већ
сасвим очовечила.

Ено – засебно
и ње и кошуљице
међ камењем
виђене снохватице.

Крајеви су у сну
каменом подерани.
И кржаве сузе
бедна змија рони...

31 ***

Нисам ја онај човек,
ког знају,
изгубљен у речима
ненаписаних
стихова.
Родио сам себе,
ко што ме мати роди,
и умро сам
при порођају...

Моје су очи
које за мном мотре,
и трагови,
који последњој
породици воде.

И гони ме
жарко дахтање
моје сени,
ко завијање у пустињи
последњих
дана
у осами...

32 ***

Кад руши се свод
крова нам спаљенога,
када камен човек
спремно баца на другога
и кад тај без даха пада
на земљу у смртни час –
тад не ми у Бога,
већ Бог не верује у нас.

Кад сунце мотри, нежно
смешећи се с небеса,
а човек оре поље
или сади сред леса
и суза прозрачна клизи
из ока му захвалног –
тад не ми у Бога,
већ у нас верује Бог...

33 ***

Стихове пишем ли –
не гледај ме у очи
ни у
руке,
заклињем те именом Господњим!
Боље се из дома
некуд одметни,
утеци – не
бој се туђих
бодљи
и у души немој печал
гајити.

Само ме,
мила... немој
у очи гледати,
кад последњи пут
стихове начнем
писати...

34 ***

Добре би кише биле,
кад у нишчих ципеле ни би зјапиле.
И подневна би годила јара,
трупло несрећника да не заудара.
И чак предивна свака река дубока,
да није граничних стубова
и подводних станица
самоубица.
Свет би,
ма шта ко рекао,
добар био,
кад не би
убијене деце наше
и стандардне градње
било...

35 ***

Слетела је кукавица, где царска је врбица
и запевала.
Власи ноћи канцицом је захватила
и запевала.
У даху се мом зауставила –
и запевала...

Ноћни су обриси овде
пошкропљени песмопојем
и црни су вртови родни
умивени птичјим појем...

Црња од ноћи је царска врбица,
рана бескрвна глас је кукавица.
О, Господе, куд нестаете,
свет који нам Ти саздаде?

36 ***

Зашкрипела су колица,
знојем обливена.
Здесна – море,
слева – срце.
Још један је точак живот погазио.

На сумрачној равни зида
прозор се угасио.
Здесна – други зид,
слева – срце.
Још једно је окно моје судбе згасло.

Хтедох за уже да се ухватим –
покидало се и у двориште пало.
Здесна – земља,
слева – срце.
Још једна је нит у овом животу прекинута.

На домалом прсту
прстен се затекао.
Здесна – други прстен,
слева – срце.
Још једна се нада узицом свезала.

Све сам путе разровао и сопство сам стекао.
Написани стих бачен је на сто.
Здесна – илузије,
слева – срце моје.
Још једна је реч у колевци придављена...

37 ***

Скончам ли превремено,
кажите – дуго је живео.

Реците – ненадано нас напусти,
као старац умрем ли.

И ако ме тешка болест свлада,
реците – премину изненада.

Не заборавите казати,
да сам скончао после дуге
болести,
изнебуха умрем ли...

38 ***

... Изгубио сам кључеве од тебе,
а ти си чврста,
чак те ни ударац ногом
не би могао
отворити.

Улицама лутају
људи у растројству.
Боја мог клавира
овој ноћи наликује,
а погужвана постеља,
пуна брига,
не може раставити сопство
од себе,
за тобом скривене.

Отвори се!...
И поверуј, -
послушаш ли глас мој,
посребрићу твоју браву

и позлатити твоје кључе
и покрићу те украсима,
тако да би те миловале
само виле...

... Дрвена, гвоздена,
чујеш ли?

Отвори се!...

И услиши
глас мој,
или се отворити неће
иза леђа мојих врата,
без којих ми је
боље
не
живети...

39 ***

Чујеш ли?...
Како би и могла чути,
кад нам у ушима бруји
растанак од две године
и седам месеци?...
... А киша,
ко у инат,
сипи...

У такво време,
веруј,
чак и вуци самотњаци
желе људи постати
и сакрити се у топлој
постељи.

Видиш ли?
Како би и могла видети,
кад попут капи промичу вагони,
који нас деле?...

... А киша,
ко у инат,
сипи...

У такво време
од страха ричу стеновити
бикови Гобустана
и пси бездомни цвиле,
у људе се пробраћајући.

Чујеш ли?
Како би и могла чути,
кад нам у ушима бруји
растанак од
две године
и седам месеци?...
... А киша,
ђаво је однео,
ко у инат,
сипи...

40 ***

Да ме је родила мајка
на Маркиским острвима,
назвала би ме, вероватно,
Хемао.
У моју би част отац написао
узвишену песму
на језику самоа.
И кроз много година
зажелео би Хемао родити се
у Баиловском породилишту
града Баку.
Овладао би њиме сан,
да буде Вагифом
назван.
И тад би му на Маркиским
острвима
досадило,
несретнику...

41 ***

Кад желим видети рај,
затварам очи.
Кад желим видети ад,
отварам...

1964.

42 ***

Не веровах море
да је пуно заиста,
ал' једаред опазих
брод сред таласа.

И ватра би лажа била
све до данас дан –
да једаред у планини
не увидех плам.

Сен на траву бацио је
више но једаред –
онај дуб о којем сам
слушао предање.

Зелен боју у стварности,
истина је права,
потврдила није реч,
већ зелена трава.

С оба ока која су се
јутром отворила
видех патки које слећу
лепетање крила.

Слава Богу, открио сам,
није прича пуста,
да још увек живи створ
крила своја пушта...

43 ***

Душе обогалене
не треба ићи у далеке крајеве –
с њом се једино могу
врели дану проводити
на кућноме прагу,
а кад киша лије,
гледајућ кроз прозор –
пребројавати све циглице болнице,
која се налази прекопута.
Или се,
лежећи на дивану,
може сетити неког
дрвета,
вољеног
у детињству...

Душе обогалене
више не треба писати о животу
ни о човеку –
само о хладним фотографијама,

које висе на зиду.
Нарушити ћутњу вечности готово је
немогуће –
само се у бесаној ноћи,
кад небом бесне муње,
човек може чврсто-чврсто загрлити
самога себе, склопивши очи...

44 ***

Господе, ако си ту
огласи се,
како те земља ова не би мимоишла,
не изустивши притом ништа,
огласи се,
како
те не би нагазила нехотице,
препознали бисмо те
усред травнате површине
опазили бисмо те
сред дневна светла и ноћне тмине.
Господе, време је,
огласи се,
време је, покажи се...
Сутра већ касно је,
и теби ће тешко бити
и нама у помоћ нећеш прискочити.
Читав ће свет опустошити,
овде ни места остати неће
на ком би гнездо могао свити.

Господе, време је, покажи се,
ако желиш да буде те,
Господе, време је, покажи се,
ако желиш да буде те...

45 ***

Ко што с брода који тоне
у воду бацају
терет,
одбацујем наде.
Са зидова мог живота
данас изнова
виси омча
уместо врата...

46 ***

Била би 23. година.
И био бих у Чикагу.
Седео бих у кафеу,
пушио бих лулу.
И обавезно би се свирао свинг.
Свирао би
на браон ненаштимованом клавиру.
Свирао бих лично, наравно,
и још бих био црнац...

47 ***

Зној, зној...
И књига, коју читам,
и жена, коју желим, знојем окупане.
Преступника из књиге,
стављам на хладно,
жељену жену
полажем на обалу мора.
И у тој безизлазној јари
наноно остајемо насамо,
Слобода и ја.

48 ***

Поврх мог црног клавира,
сива – сивцата прашина.
Синоћ сам ти име у њој написао,
са севера,
с југа
име твоје загледао.
Име ти
час ко сунце сјало,
час се у сени крило,
ал' је са мношћем било.

Међу нама је синоћ
остала само прошла ноћ.
Данас ничег нема.
Брижна ми мајка мила,
обриса прашину с клавира...
Нестаде севера,
и југа сама.

Нема више ни тебе,
ни мене,
ни ноћи, ни дана.

Ето приповести
о моме прошлом и мојем сад.
И само ветар
над без Тебе уништеним
завесу прозорску
размиче ко знак...

49 ***

Не лупај на врата,
силом насрћући.
Она су ти забрављена
не може се ући.

Отворе ли, случајно,
на измаку дана,
ни под седлом коња
нећеш наћ за нама.

А буде ли ипак
коњ пред тебе стао,
ти не сматрај да си се
са судбом разабрао.

Јер појма ти немаш,
где је главни пут.
Можда ће ти неко
открити успут.

Далека се можда назре
утабана траса,
и баш ка њој усмериш
коња хитра каса.

Ал' доћи до циља
ипак није дано.
И јездити немаш
никуда одавно...

50 ***

Тамо, где далека
Сена тече река,
си ти,
а ја овде сам у мајушној
собици
кроз какво ли сам то корито
у Каспи твоју реку увео?
Кроз корито
које сам поставио
у собу сопствену,
кроз корито,
доступно тек мени једном
човеку.
Трен –
и сви географи грешку чине:
равнице и брда, врхови, планине
сјединило се све,
руке се вреле
у добрим длановима сусреле.

Реке се сливају.
Мора скупа збирају.
Песме се спајају.
Усне уз усне понављају.

1966.

51 ***

Земљином кутлом
једна река тече,
ал' неко да се Ока зове рече,
док за друге Нил,
Дунав, Рајна постаде,
а неко јој и име Аракс даде.
Један океан планета нам има,
ал' неко му установи расподелу
по морима,
Белим и Црвеним
неко га Балтиком назва,
а неко му име Каспи намени...
... Је ли јасан овај
географије час?
Пита ли учитељ,
одговарајте:
Сена тече земљом и потом улива се...
у Каспи – реците углас.

52 ***

СЕДАМ ПИСАМА

ПИСМО ПРВО

До свадбе је остало седам дана

У години суше,
на зиму,
дошло је писмо од тебе.
Писала си: „Нема хлеба“.
Писала си
о редовима крај блокова.
Редовима брига,
надања,
неразумевања,
аброва.
Писала си: „Нема хлеба“ –
на самом почетку писма.
А потом:
„Разуми ме!...“
Шта ту има да се „разуме“?

Нек вам је Бог упомоћ,
и да живите у слози.
Ја бих и сам плесао
на твојој свадби,
кад бих се у Бакуу нашао.
...Писмо сам твоје згужвао
и бацио на калдрму,
нисам имао лошу намеру –
Опрости, пуни су ми били џепови.
Штавише
сама си у P.S. написала:
„Уништи!“
Па добро, кад си навалила!...
И тако писмо твоје бацих ја
у лице снега,
који постаде каљуга...
Уморио сам се тога дана.
И када сам седао у такси,
опазио сам наједном своју сену.
Наново је немоћно поникла
на сивом мокром снегу.

ПИСМО ДРУГО

Остало је шест дана

Можда
пожелиш да ми пишеш.
Ево моје адресе:
Москва, К – 9,
post restant,
најнесрећнијем.
На хиљаде ће руку
кроз узани поштански прозорчић
посегнути за твојим писмом.
... И неће бити тако сама
моја рука међ туђим рукама.

ПИСМО ТРЕЋЕ

До свадбе је остало пет дана

На конзерваторијуму
данас нема предавања.
Нехотице сам се обрео сред цркве
обишао сам је целу,
стајао,
посматрао људе.
И с црном марамом старица
наједном ми се примаче
погледа ме у очи,
у очи погледа ме
и прекрсти се
сувом руком дрхтавом.
Видиш сада,
шта се збило са мном.

ПИСМО ЧЕТВРТО

Остало је четири дана

Имам суседа два –
инвалида –
глувонема...
И слух и говор њин
зависе
само од руку вештине им.
Рукама они зборе
и чују исто рукама.
Тако и беседу међу собом воде
у прљавој кухињи
нашег државног стана.
И сада су код куће –
у кухињском загушљивом диму...
Из своје собе чујем
њихов неми разговор.
Стога што и
они о теби говоре.
О теби,
О теби...

ПИСМО ПЕТО

Чини се да је остало три дана

Ове ноћи опет нисам могао
тебе уснити.

Ове ноћи су ми се приснили
моји покојни.

И они су због нечега
говорили са мном о теби.

Ове ноћи
наново земаљска кугла
подсећа на ћошак,
у који су ме
у детињству отерали.

ПИСМО ШЕСТО

Два дана је остало, два дана!

Бљузгавица у Москви.
Мокри су људи и зидови.
Мокре су сени,
улице су у мокрим опиљцима,
у опиљцима су ципеле пролазника
и небо,
што је у бару упало.

У биоскопима се даје „Тишина“,
у конезрваторијуму
увече – Рихтер.
Лутам Москвом,
тражим поклон за тебе
и читам називе улица.
Колико је улица у Москви?!
Кратких и дугих,
широких и уских –
мокрех,
оних што клизе кроз прсте.

Све клизи кроз прсте!
Не могу за тебе задржати
ни сокак сиротињски,
ни нечије лице
с влажним бљеском наочари.

Сокак се губи у улицама,
лице се стапа с лицима –
клизе кроз прсте.

У излозима сјаје осмеси
ружичастих лутки,
мокра лица пролазника
огледају се у стаклима –
клизе кроз прсте.
Стеже се срце од вриска
прикоченог аута –
клизи кроз прсте.

Голубови се прибијају уза зид,
гучу тешко и пригушено,
ко да су под земљом,
клизе кроз прсте.

Дрвени мокри зидови,
дрвена мокра врата,
мокра слова на табли:
„Плисе, фалте. А, Македонски“.
Клизе кроз прсте.

Нисам за тебе могао наћи
чак ни комад зида.
Чак ни једно једино
лице,
од окружујућих.
Како сам дошао празних руку,
тако ћу празних руку
и отићи са овога света...

На мокром сивом снегу
грбе се, као обременена,
леђа моје сени.
Тако бити мора, тако треба –
песнику су неопходна страдања,
ко ветрењачи ветар.
Живим
у државном стану у Москви

имама – инвалиде – суседе,
имама – телевизор,
две столице,
кревет
и зидни сат.
Између помисли о смрти
и ужасности пред њом
над зидом се надвија питање:
Шта ће бити сутра?

Шарају по зидовима светла
фарова аутомобила.
Током зимских месеци овде
вуче се ноћ тугаљива.
Полагано ноћ пролази.
Клизи кроз прсте!

ПИСМО СЕДМО
Сутра...

.....

.....

.....

53 ***

На овом свету постоји тама...
И тмина може бити
драга као Мама
или одурна
ко жена пијана.

И човек може постати
заслепљен сунцем
чак и у мрклини.

И можеш певати
песму сунцу
седећи у помрчини.

54 ***

Ти моја рођена мајка си –
Слободо.

Ја сам чедо ти,
које су одгојили
туђини.

Ти, бели барјаче,
који ми задња нада подиже –
Слободо.

Ја сам ветар,
који те распростире!

1969.

55 ***

Свакога дана
кад отворим врата
шире тек малчице
сви пси света
у лавеж ударе.

Ко да је свет
туђински врт,
у који сам бачен био
кад се јутро проломило.

1980.

56 ***

Има ли Бога?
Ил' ипак не?
Ни данас, ни сутра
нећу се бацити
у море
питања ова
и утопити.

Нити ћу – у трагању
за бити истине –
уже хитнути
пут небеса
уместо молитве.

1998.

57 ***

Уснили су у ружичастим снима
цигани – туђа
крда коња,
и овладали су просторствима,
која на ковиље мире,
и очима,
кадрим да опазе из даљине
туђина;
не беше им знано:
шта је то растанком називано?
Јер у растанку су зачињани
и рађани били,
јер у растанку би се
упокојили.

И не беше домовине
на језику циганском,
јер долазили су на свет
у пространства дубинама
и заспали би вечним сном
у подножју сутона.

И не излазише цигани на веранде,
јер небо се над њима простирало
препуно ситних
сребрнастих
звезда.

58 ***

Како бежати?
Зашто бежати?
Куда бежати?
Земља је мала,
мала, ко двориште затвора...

1970.

59 ***

Хајдемо у цркву.
Хоћу да из ње изађемо
заједно.
Нека нас виде
заједно.
Нека се звона црквена
зачују и на улицама Бакуа,
и нек нас не напусти
мирис свећа, што у храму горе.
Скокнимо до цркве,
изађимо у град
и на путу ка кући
загледајмо лица свих пролазника:
хоће ли се међу њима наћи
једно које личи на Христа...

60 ***

Хладно је.
Кад бих само имао свећу
тело да загрејем.

Вруће је.
Кад бих само имао лист
над главом
да ме заклони.

То је свет.
Кад би само постојао други
да нас узме све у своје окриље.

1991.

61 ***

Данас се изнова и изнова отварају
ране уплаканог, немилваног детињства мога.
Капи крви мог детињства
и дан данас на земљу капљу...
Те се ране
ничим више превити не могу.
Треба седети
крвоточећи
и слушати
како у даљини плачући умире детињство твоје...

62 ***

Некад сам био хоризонт.
Магла се надвила над море
и постао сам невидљив.

Некад сам био пут.
Нико ме није погазио
трава ме је покрила
и постао сам невидљив.

Некад сам био осмех.
Не знам шта се догодило,
али постао сам невидљив.

1969.

63 ***

Шопен...

Ови тонови и акорди
вазда су са мнош,
налик верној жени.

Ма колико далеки били.
Мени су вазда близу.
Налик верној жени.

Ма колико их често чуо
ови тонови и акорди
вазда су ми свежи,
налик верној жени.

Ови тонови и акорди,
лето су током читаве године.
Они су попут климе Југа
која до свих страна света допире,
налик верној жени.

1982.

64 ***

Ја сам на адреси:
Бескрај.
Време,
Пространство,
Јуче,
Данас
И сутра.
Видљиво,
Невидљиво,
Чувено,
Нечувено.
Галаксија.
Сунчев систем
Кугла земаљска.
Земља
Мало Европе,
Мало Азије,
Велика земља
Земља рођена,
Азербејџан.

Баку.
Тиха улица.
Кућа 4, стан 37.
Соба.
Троугласти сто.
Папир и оловка.
Стихови...

1962.

65 ***

Неговатељу, нек ти се осуши
рука којом девојку тукао си,
на лишце јој ударац наневши
ти моју мајку увреди.
Угледала је платан,
такође сумасишавши,
пусто је гнездо спазила,
и сама лудећи у лудници.
Док тукао си бедницу,
цвеће је сво мраз убио.
И у дворишту психијатрије
платан је разум губио.
Осироћено лишће стење
да чује се широм света бела.
И зидове луднице љуби
платана грана излудела...

1982.

66 ***

Тај облачак
личи на светло лице
моје покојне баке,
а онај облак –
на мрко лице водоноше
из суседне улице.
Људи броче
облачцима – облацима
по небесима.
Ближњима и туђима
густо се насељава
и небеска природа...

1964.

67 ***

Муња је севнула.
Ко рески потез пера диктатора,
ко блесак кратке наде...

Потом је грунула киша,
збацивши на земљу
сувишни терет небеса...

Потом – загушљивост...
Туга...

1964.

68 ***

Дани пролазе:
с рукама у џеповима,
подигнута оковратника.
Погледом их прате
старе, нахерене,
и, ко свеже раке, нове
куће.

Куда иду дани?
Дани излазе на улицу,
чије ће тротоаре
ускоро у својим радњама
држати антиквари.
Ту ће се продавати нада,
чежња за домовином...
На станицама метроа
биће окачене
лоше репродукције
наших снова...
Дани плутају
по животу – реке без мостова.

Птице певају...
О чему?
Ево иде још један:
с рукама у џеповима,
подигнута оковратника.

1964.

69 ***

Видим:
како су свенули
ретуширани осмеси
наших младенаца
и како је опало
поцрнело лишће
згаришта.
Од дима
тињајућих табора
сузе заслепњене очи
историје,
и на пустињском путу пророка
спотичем се о судбе отишавших,
сневајућих преваре оних који лече,
и –
праћакам се
ко риба на морској
хриди,

у ретким
одбаченим сновима —
од
апотекарских мириса
живота...

1965.

70 ***

Постоји сокак у нашем граду:
миран, мајушан –
седамдесет корака – напред,
назад – десет по седам пута.
Једну цигарету до тамо,
још једну –
наовамо...

1965.

71 ***

Телефонски бројеви
нису међ собом слични:
ал' у сваком –
људски је глас.

Људски гласови
нису међ собом слични:
једни одају радост,
други – печал.

Печали људске
нису међ собом сличне:
једне одводе у ћорсокак,
друге – нади приводе.

Наде човекове
нису међ собом сличне:
једне даје Бог,
друге су руку плод.

Људске руке
нису међ собом сличне:
једне обрађују земљу,
друге судбу.

Судбе наше
нису међ собом сличне:
неко живи,
а неко трпи.

Људско стрпљење
није међ собом слично:
код једних се може развући,
док код других – пуца.

Распукле душе
нису међ собом сличне:
једне се цепају по сред среде,
друге разбијају у парампарчад.

Комади
нису међ собом слични:
једни су велики ко векови,
други – ко дан један једини.

Дани
нису међ собом слични:
једни су без облака,
други – смркнути.

Тамни дани
нису међ собом слични:
једном можеш замукнути – ти,
други пут твој телефон може то учинити.

1965.

72 ***

Ко огромни бронзани крст
на грудима мојим
облаци су који нас деле.
Бруји авион,
растојање расте...
И без тебе
гасну изненада све свеће у сабору
Црнога мора...

1965.

73 ***

Лице месеца
прекривено флекама,
ко рендгеном
озрачена плућа
оболела
од рака.

Изнутра црне
зрнца
црвена
мака.

Памтим:
прозрачност
прогутана
пространства.

И
ниједна облака
између мене
и месечева
царства.

1966.

74 ***

Можда,
заједно сан уснимо?...
Можда,
заједно, склопив очи, схватимо
да никада заспати удвоје
на овом свету нећемо?...
Можда,
гласно да зајецам,
а теби да се засмејеш?
Како би – заједно – зазвучали
наших судбина гласови?...

1982.

75 ***

Прођите
и дозволите путем проћи –
низ прљаво стакло прозора мога
кишна је кап потекла,
спирајући прашину немих ноћи,
ни до човека, ни пут Бога –
ни к свету она
не стреми,
већ се слива –
клизи кап –
некуда –
наниже...

1982.

76 ***

Сирот је овај парк,
кишом захваћен,
сувише подсећа на детињство,
у којем сам некада живео.

Дрхтури влажна клупа,
најежила се од зиме стазица,
а киша лије ли лије, ноћ призива...

Кад умрем,
молим вас,
обуците ме
топлије...

77 ***

У ушима хук ветра.
У очима усковитлана прашина.
Здесна – ослепљен бунар,
слева – рђава шкрипа прастарих врата...
Иза – викенд кућица.
Испред – зид суморни...
Левом сам руком у цецу,
десном се држим за зид...
... Овде сам, Боже, овде...

78 ***

Тога дана,
кад згаснем,
завијаће ветар у нашој улици,
и заиграће дечјим зекицама,
које се суше на старој штрики.
... И затитраће оне,
ко погребна знамења,
онога дана,
када
згаснем ја...

1982.

79 ***

У сну сам се с судбом срео.
Није била сатрвена.
У сну сам пут видео.
Није било заблуда.
У сну сам на песму налетео.
Нико је не написа...

80 ***

Сасвим сам заборавио.
Је ли било вече, или јутро.
Је ли ветар дувао, ил' су трепетала
једра?

И који је био месец, и ко је умро тад?
Заборавио сам, све заборавио. Све.
Само памтим стазицу
која води заветним дверима,
и женски глас
за вратима
памтим...
Тај је глас био – вече
и било га је изјутра,
тај је глас био – море,
и представљао је једра.
Тај је глас био – месец...
...Био је дан баш тога месеца,
кад сам умро ја...

81 ***

И тмина је
у пустом рукаву
изрода.
Ноћ –
место сусрета
људског
рода.
Извор
из подземља
избија
ко глас
пророчки
из круга ноћног
пира.
Материнска врпца
избацује
мајушно
телашце.

Месец
храни
звезданим грудима
месију –
новорођенче.
Лута племе
из ноћи
у ноћ,
од брачне ноћи
ка хладној ноћи,
равним путем
к обручу који сузбијају,
од вриска – живота
к издаху – крају.

82 ***

Ноћима
небеса засипају звезде,
и свака је
ко стотину светиљки,
и ко ће нам испричати
зашто људи нису бачени
на дно луче,
од безумља се
топећи?

Биће да су
веома далеко
од нас.
Веома...Као
туђа
мука.

83 ***

Кад нам наочиглед зебу од снега
зелене равнице,
кад нам у ушима бруји
на хиљаде вапијућих у пустињи,
који, лишени последње наде,
зазивају далека небеса,
лије песма француска
из очију немога
дословно као бујица,
и шта би тад рекао
о животу том,
умирући,
жив?

84 ***

Кажу,
да се у далеким крајевима
јављају чудни
снови: као да
не вене пролеће
у жарком светлуцању
лета.

Кажу,
ако се лопов ко човек не роди,
рашта коња жигосати?
Ако ме позову сни –
где их ваља тражити?...

Јер кажу,
да је месец изашао за
сутоном
у подножје света;
и кажу још,

да се у мојим сновима,
као у нашим причама,
живот љуља бојажљиво
у топлој колевци
смрти.

85 ***

Продирем страницама
у гушу проживљеног.
Тихо жути
подобно
цветам.
Строголављујем се,
ко усамљен
усахли
лептир.
Сат у стопу следи:
тик – так, тик – так...

Тамни грамофон
скупља прашину у подруму.
Чувени се гласови
проносе ветром.
Дуга јесен
замире ко „кукавица“
у мозгу.

То у непознатој шуми
неко кука:
„ку – ку, ку – ку“ ...

86 ***

Колико си већ, кукавице,
на грани твоје
породице?
Јер време не може
оставити у овом
врту
своје
трагове.

И хоће ли ускоро умор
умирити крв,
јер чује се издалека
трепет душе
дубоке која напушта
замке
тела?...

Јеси ли чула?
Јеси ли видеела како ехо
пронеси
издах?

И замире ли на небу
дисање птица,
које одлећу у
домовину?

Кукавице...
Данас ми је неко одузео
разум,
јер не могу
одвојити очи од гране,
на којој ти
седиш.

1985.

87 ***

У каквом парку
и које године
ћеш ме извући гаравог
из глиба склиске тишине,
где те нема?
Шта у руци да имам
и како да се оденем,
дођем ли, ипак,
у тај парк?
И како да те препознам?
Можда,
тихо ћеш ми рећи?
Јер страшно су уморне очи моје
и попустиле –
за свега један живот.
И зимске ли се ноћи
вратиш онамо,
где тек кише мију старо лишће, -
узми у руке

гроздове нашег Шахина,
а лети,
кад јалова је јара,
причекај ме на том месту,
где бојажљиво лежу
беле
фине
пахуље.

88 ***

Кад бих могао –
исушио бих сва мора
васионе,
да не видим,
како је Каспи спрао
трагове твоје.
Можда
свету чини се да
малена удубљења на
нашем песку јесу
раскош одвећ велика
за безумника?
Можда су се
вештице и врагови дигли
из подземља
и затворили уши ти
да не чују моје
речи?

Ал' чуо сам
за твоје припреме
на далеке путе, -
па тако и напиши, не бој се,
и послаћу ти
очи своје,
ако ти икада дође
да заплачеш...

89 ***

Жега је тешка и спора,
а хрпа узаврела песка,
одише свевишњом јаром
злаћаних небеса.

И беживотно чамац
клизи по таласу.
Ко да све то не одвија се
на јави, већ у сну.

И беживотна једра
телесности чемерне,
ко да је ветром сред мора
Створитељ разапе...

90 ***

Пружио сам руку
радости,
увидео – не,
међ нама печал је...
Оца сам позвао
у помоћ да ми притекне,
увидео – не,
међ нама рака је...
Устремио сам се
на Божје пределе,
увидео – не,
међ нама живот је...

1980.

91 ***

Лажу,
лажу
да је с таквом лакоћом,
ко од шале, рађао
своју музику Моцарт.
Тако једноставно,
ко од шале,
није могао умрети човек.
Лажу, лажу...

1983.

92 ***

Желим отићи, ал' хитам наново натраг,
живот ми је тесан као собичак сада.
Где да бежим, где излаз да тражим?
Залупљена су међ мноме и светом врата.

Ал' свет титраве лампе ове старе
сенима испуњава скучено легало.
И реч „живот“ ми из стихова изузима
Господ – строго велећи: „Није твоје то...“

93 ***

Немоћ... неиздрж... кидам се,
не могу се ишчупати из груди
окамењене речи
матерњег језика,
немоћ, неиздрж...
Ржите, ржите,
камени коњи,
ржите пред џамијама,
пред црквама.
Заглушите звук езана, звона,
можда рзање камених коња
успе да разбуди
окамењене речи у грудима ми
можда из вимена бронзаних кобила
у грло истече ми млеко
да прочисти ждрело.
Ржите, камени коњи, ржите...

94 ***

Уписују се у мене
љубав и чежња,
сунчани дани и тмурна лица,
невољене и недољубљене
жене,
године самоће
и тама гракћуће
птице...

95 ***

Ко данак савести долази у мој дом
двојезични лист, што на рачун личи.
Вести. Извештај се од мене захтева
сваког јутра, сваког дана...
Годинама се дугови ређају једни на друге,
не знам шта да радим, у недоумици сам
од леденог даха тих дугова нема ни
на небу Сунца, у соби ми свећа...
Те рачуне, с печатом тмине,
чиме сад да отплатим, чиме?
Кажу „како ти воља“ бирај по свом –
Самоубиство, затвор, чежња за отаџбином...

96 ***

Вече је у тами изгубљено,
а јутро маглом обавијено.
Ако живот само пет дана траје,
зашто се дани тако споро вуку?

Небо је попут јоргана подерана,
облаци су му закрпе.
Тешко је живети, кунем се,
ослоњен о ове камене зидове!

Тако је тешко
парчати овај живот
на стотине делова свакога дана
и стајати на морској обали
и жудећ за морем умрети.

1982.

97 ***

Господе,
како је?
Има ли вести за мене?
Ноћи и сам могу пребројати,
ал' колико ми јутра
остаје?

Хоћу ли ти се допасти?
Којим ли ћеш очима
створење своје видети?

Господе,
Треба ли да дођем сам?
Ил' ћеш по мене послати?

2014.

98 ***

Постоји ли жена на Земљи,
макар једна једина,
то значи да на земљи и љубави има...

Постоји ли на Земљи
макар једно чељаде,
то значи да на земљи детињства остаде...

Постоји ли дрво
макар једно на Земљи,
то значи да на земљи има и његове сени...

Постоји ли на Земљи
макар комад тла,
на њему постоји и отаџбина...

99 ***

Кад умрем
ни споменик,
ни плочу надгробну
не постављајте
на моме гробу.
Оставите тамо пар чизама,
бос да се обује и одшета...

ЖИВОТ

Песник, драматург и културни посленик Вагиф Самедоглу (Вакилов) један је од најистакнутијих мајстора пера XX века.

Рођен је у Бакуу 1939. године, истога дана кад и Ф. Г. Лорка и М. Мушфиг, дакле 5. јуна. Лорка је постао жртва Франкове диктатуре, Мушфиг – Стаљинове, а Вагиф је написавши необичну аутобиографију, са њима и духовно поделио судбину: *Рођен сам 1939, а ухапшен 1937...* Ову тројицу песника, рођених истога месеца и дана, објединила је и преданост Поезији. Лорку, који је шпанску поезију проткао звуцима гитаре, Мушфига, који је отаџбинској лирици наново удахнуо душу напевима тара и Вагифа Самедоглуа, који је казивао стихове језиком џеза и класичне музике: *Живети у дуру / умрети у молу /сходно Баховом делу...*

Вагиф је био треће дете у породици гласовитог представника азерске поезије Самеда Вургуна. Његова мајка Хавер-ханум стекла је музичко образовање (на одсеку за клавир), а

потом је завршила и студије Филолошког факултета Универзитета у Бакуу. Управо је Хаверханум увела маленог Вагифа у очаравајући свет клавирске музике.

Вагиф је растао у књижевно-културној средини, од раног детињства је виђао прослављене музичаре, писце, песнике и уметнике с којима је био близак и с којима се дружила његова породица. Интересовање за науку и ерудиција, приврженост музици и књигама формирали су га као зрелог младића. 1956. године, Вагиф је с одличним успехом у „Булбулу“ окончао средњошколско музичко образовање и, као награду, одржао први концерт изводећи С. Рахмањинова са симфонијским оркестром под диригентском палицом маистра Нијазија. Исте је године примљен на одсек за клавир Азербејџанског државног конзерваторијума по имену „У. Хаџибеков“, где је успешно дипломирао 1962. године, када је стекао звање пијанисте, лауреата на III Фестивалу младежи Азербејџана. Од 1962. до 1964. године стажирао је у Московском конзерваторијуму „П. И. Чајковски“. Провођење времена у кругу московске боемштине, где је врвело од

слободољубивог мишљења, сусрет и контакт са неконформистички настројеним ствараоцима тих година, који су водили епоси „Хрушчовљевог отапања“, нису могли, а да не утичу на Вагифове светоназоре. Након повратка из Москве, предавао је од 1964. до 1972. године свирање на клавиру на Бакинском конзерваторијуму.

Треба напоменути да су 80-их година прошлог века његови стихови били надалеко чувени у прибалтичким земљама и уврштени у читанке латвијских школа. Вагиф је био професионални зналац свих жанрова музике, бескрајно је поштовао Шопена, Моцарта, Малера, Рахмањинова и друге класике, разумео се у америчку и уопште, модерну џез музику, изузетно је свирао клавир – ништа од тога није остало ван његовог стваралачког опуса, а до краја живота је остао песник надахнут музиком.

У својству незаменљивог водитеља емисије „Џез клуб“ која се давала средином 80-их година на АзТВ, Вагиф Самедоглу је одиграо значајну улогу у популаризацији џез музике на територији Азербејџана.

Вагиф Самедоглу је, већ начинивши избор у корист књижевности, период од 1967. до 1970. године провео вршећи дужност директора уметничког одсека Азербејџанске енциклопедије; сценариста за „Азербејџанфилм“ био је почетком 70-их, уредник у издавачкој кући „Јазичи“ од 1978. до 1982. године, а од 1982. до 1985. био је управник књижевног одсека театра филмских глумаца. Од 1992. до 1994. године био је главни уредник „Огуз ели“ – независног гласила азербејџанских писаца. Узимао је активно учешће у народно-ослободилачкој борби за независност Азербејџана крајем 80-их година, а након ослобођења, био је изабран за посланика Народне Скупштине (2000-2010) и члана делегације парламента Азербејџана у Парламентарној скупштини Савета Европе (*PACE*) (2000-2005).

Од самог почетка Вагифовог пробоја на књижевну сцену, постао је предмет непрестаног интересовања захваљујући филозофској дубини и оригиналном маниру казивања својих стихова. Народни песник Расул Рза, задивљен већ првим упознавањем са стиховима младог аутора, писао је: „...Да ли је могуће да младић, који је први пут

узео перо у руке, пише тако садржајне стихове, богате ширином савремених светоназора...”

Савремени се израз у његовим песмама није оваплоћивао само у форми и стиху, иако су Вагифови стихови били иноваторски и на том плану. Пажњу је уједно привлачила непосредност, истинитост и необичност општељудских осећања и брига садржаних у његовим стиховима, а пројављених кроз снагу поетске мисли.

Расул Рза је о Вагифу написао рад „Изађи на широки пут“ и објавио га је 1963. године у часопису „Азербејџан“ заједно са неколико његових стихова. Ту годину можемо сматрати почетком стваралачког пута Вагифа Самедоглуа. Но, тај се пут показао веома горким и трновитим... Опште је познато да се шездесете сматрају за године буђења на пољу историје и друштва, као етапа повратка коренима. Током те епохе су формулисани нови обрасци начина изражавања, односа према свету и животу. И Вагиф Самедоглу је постао један од водећих уметеничких мајстора у датом процесу модернизације. 1968. и 1972. године, након многих препрека, у сажетом обиму и ограниченом тиражу, издате су две омање

збирке његове поезије. Вагифов пробој у књижевност постао је значајан догађај. Његови су стихови ишли из руке у руку, учили су се наизуст, преводили на стране језике... Његова је поезија умела да дирне и очара читаоца нагонећи га да се запита. Постао је прави књижевни гуру неколико поколења азербејџанских песника – модерниста 70-их и 80-их година.

Млади је песник трпео нападе конзервативних утицајних критичара, стога што није писао у маниру свога оца, што његове песме с аспекта форме, стиха и тематике нису одговарале совјетској идеологији. Након чега је песник решио да своје радове не публикује.

*Истог бих трена заборавио
стихове које срочих
као да свака моја реч
није писана на папиру, већ
на каквој надгробној плочи...*

Остајући веран сопственом поетском свету, Вагиф је одабрао ћутање, не престајући притом да пише. То је уједно био и својеврстан лични протест.

*Држи се по страни,
уступи смрти место крај себе,
не показуј се бесмртном
у овом граду „Куло девојачка“,
отргнута од Хазара.
Говори тише,
није згодно,
у овом граду умуклих песника...*

Израз „умукли песник“ постао је симбол Вагифове књижевне судбине. Одбивши да објављује своје дело, поштедео је самога себе притисака совјетске цензуре и као песник сачувао своју слободу и слободоумље. Није се повијао ни пред каквим политичко-идеолошким захтевма. Трпео је муку ћутње и налазећи уточиште у свом поетском „ја“, нашао је утеху у афоризму: „Ко се боји речи песника – ил’ је крвник, ил’ безумник“. Треба признати: нада да ће оно што је написао угледати светлост дана, била је крајње мала, али без обзира на то Вагиф се није дао сломити. Свакога дана је неуморно седао за писаћи сто што је у правом смислу те речи представљало поетску одважност.

Његове збирке поезије, нашле су пут до читалаца тек у годинама независности. Стихови, објављени након 24 године, доказали су да Вагифова поезија надилази све политичке режиме, јавне институције, чак и само време, јер одише општељудским вредностима и актуалношћу.

Вагиф Самедоглу, овладавши нарочитом дубином у свету писане речи, постаје један од иноватора азербејџанског стиха. Сва његова лирика је садржана у страсти самоспознаје, познања властитог нутреног света, проницања у његове дубине. Уједно, његова лирика представља филозофску анализу живота, друштва, психологије човека. Његови стихови су безимени и неретко се завршавају са три тачке. Са аспекта тематике, поезија Вагифа Самедоглуа носи специфичну мудросну тежину наслежену с Истока, а ипак његови стихови јесу модерни. Бог, слобода, усамљеност и смрт су основне теме његовог дела. Приступ свакој од тих тема јесте оригиналан и свеж. Његови стихови проткани темом „обраћања Богу“ по први пут у азерској поезији скидају покров далеке мистичности с Божјег лика. Човек је Богу ближњи.

*Кога ти, Свевишњи, имаш
на овом свету осим мене?
Кога ја на свету овом имам
осим тебе?
Ти си једини, а ја у осами,
Свевишњи...*

Као логично исходиште неуморног разговарања с Богом од првога дана како је Вагиф почео да корача стваралачким стазама, открио је дубоки смисао тог дијалога. Вечно молећи Бога за помоћ, песник овај пут човека и читав свет позива да помогну Богу:

*...Није сад време за молитве ил' богарања,
није час да се ка храму утабавају пути.
Дошло је време кад Богу помоћи треба
свет је обавезан већ једном да заћути...*

Мало који је азербејџански песник писао о смрти тако често као Вагиф Самедоглу. Смрт и живот су почетак и крај истога пута, од самог зачетка живота смрт га чува за себе. *А живот се*

љуља у колевци смрти... Смрт стрпљиво прати како живот пролази кроз страдања, чекајући га као највернија драга. *Смрт ко сироче на прагу стоји...* Вагиф прихвата неизбежност смрти у својству вечне истине, припрема човека на њу, приучава га да је се не боји. Позива га да ста-ложено подноси живот.

Једна од особености, непоновљивих црта његове поезије јесте и нов филозофски однос према ономе о чему се пева, саздавање широке палете утисака малим бројем речи, умеће да се у неколико редака исказе дубока мисао.

*И сузе су вода,
што налази ток,
данас истичу овде,
сутра тамо извиру,
наћи ће себи два ока
и пролити се по тлу.
Пресушиће код нас –
процветати код вас...*

Значај Вагифове уметности је у непоновљивости својственој његовом стилу. Изразу који нико никад до њега није озвучио, неочекиваном

и парадоксалном. Његова мудрост се пројављује у поређењима, јер се за сваким крије филозофски образа. Она се уздижу до метафоре: *Риба, изловљена из океана суза, укусом одаје историју; укусна си попут врућа хлеба, лења као мугам који се чује сред летње јаре; данас небеса подсећају на сеоску старицу, која се седећи на прагу загледала у прошлост; чак и најблагонакљоније намере се напослетку преобраћају у зло, као победоносна револуција, која постаје власт; децју је осмех моја рима...*

Његова је лирика обилује сентенцама, афористичношћу, мудрим исказима. Поезију Вагифа Самедоглуа пореде са теоријом нејасне логике Лутфи Задеа. У његовој поезији нема печали, радости, љубави, лажи и истине узетих у апсолутном, једнозначном смислу. У својству Апсолута прихвата се само Бог. Ту логику је Вагиф у својим делима изразио уметничким језиком.

Ма шта да је писао: стихове, комаде, сценарија за филмове, приче или текстове за песме – његов раскошни таленат је увек долазио до изражаја. Обогатио је азербејџанску драматур-

гију садржајним комадима, подижући је на нови ниво. Вагиф Самедоглу је мислилац, кадар да проникне у највеће дубине узајамних односа појединца и друштва. Његово је стваралаштво уско повезано с народним коренима и стога веома моћно и богато. Његови су комади пуни умотворина и изрека. Својеврстан и непоновљив хумор, мајсторски стил који се с изузетном вичношћу служи народним говором, изазива нарочито интересовање за његово дело. Трагикомедије као што су „Веренички прстен“, „Летње грудвање“, „Самоубиство“, „Генералова последња наредба“ и друге, нашле су сценско остварење у азербејџанским позориштима и телевизијским филмовима као што је трилогија „Човек са зеленим наочарима“ или „Јаје“ завредели су огромну љубав гледалаца. У комадима Вагифа Самедоглуа за свеколиком разнообразношћу уметничке комичности скрива се жал, која нагони човека да се запита, жал која буди из дремежа учмалости. Многи говори јунака из његових комада специфични по народном говору, толико су се усталили у народу, као да су фолклорни обрасци.

Они, који пореде Вагифа-песника и Вагифа-драматурга, истичу међу њима разлику: зашто жал у његовим стиховима и оптимизам на први поглед у његовим комадима творе противречје? На то је Вагиф Самедоглу одговорио следећим речима: „Нема никакве противречности. Свеколико моје дело је једна јединствена песма“.

Вагиф Самедоглу је саздао темељиту књижевну традицију, засновану на народно-уметничкој мисли, и глобалним, општељудским светоназорима. Идејно-филозофска дубина његовог дела, дозвољава надолазећим књижевним поколењима да се у односу на то наслеђе оријентишу, као у односу на вредан источник.

Када је крајем 80-их година Вагиф Самедоглу постао један од активних учесника у народно-ослободилачком покрету у Азербејџану, то није изненадило познаваоце његовог лика и дела. Већ својом поезијом, Вагиф Самедоглу је био у првом реду оних који су скинули окове тоталитарне свести и изборили се за Независност на нутреном плану. Он је прецизно изразио став народа који се током те епохе нашао између политичке и друштвене катаклизме, обзнанив-

ши његову усамљеност на свету служећи се семантиком „Народне Осаме“.

*Он дозива све и свакога, но
свет на бојишту оглуве
у зид се забио слепац баш ко
и свеколике нам молитве...*

Човечност, мудрост и одлучност су основне вредности славом овенчаног Вагифа Самедоглуа. Будући општељудских светоназора, овог мајстора речи је одликовала уздржаност, трезвеност и способност проницљивог гледања на друштвене појаве и процесе. Притом је увек заступао личну позицију. Та је карактерна црта била присутна и испољена једнако при његовом делању на позицији посланика Народне Скупштине. Он је достојно и с достојанством представљао Азербејџан на скуповима међународних и европских организација, истичући се принципијалношћу своје позиције при разматрању друштвено-политичких питања. Сабеседнике Вагифа Самедоглуа вазда су очаравали истанчан осећај за хумор, висок интелектуални ниво и једноставност тог надасве

скромног и незахтевног човека. Захваљујући тим одликама завредео је поштовање и у том смислу наклоност иностраних посленика.

Вагиф Самедоглу је 1999. године удостојен звања Народног песника, и постао је носилац ордена Шохрет (2004), Шереф (2009), Истиглал (2014).

28. јануара 2015. године, беспштедна болест је однела живот овог истакнутог мајстора речи. Сахрањен је у Алеји почасних грађана.

У музеју - Кући Самеда Вургуна постављена је изложба посвећена животу и стваралаштву Вагифа Самедоглуа. Директор музеја - Куће С. Вургуна је супруга Вагифа Самедоглуа – доктор филозофских наука Нушаба Бабајева Векилова.

С А Д Р Ж А Ј

Вагиф Самедоглу (Вакилов) 1939-2015.

(...пут до песничког Олимпа...)

	7
1 ***	21
2 ***	23
3 ***	24
4 ***	25
5 ***	26
6 ***	27
7 ***	29
8 ***	31
9 ***	32
10 ***	33
11 ***	34
12 ***	36
13 ***	37
14 ***	38
15 ***	39
16 ***	40
17 ***	41
18 ***	42
19 ***	44
20 ***	46

21 ***	47
22 ***	48
23 ***	50
24 ***	51
25 ***	53
26 ***	54
27 ***	55
28 ***	57
29 ***	58
30 ***	60
31 ***	62
32 ***	64
33 ***	65
34 ***	66
35 ***	67
36 ***	68
37 ***	70
38 ***	71
39 ***	73
40 ***	75
41 ***	76
42 ***	77
43 ***	79
44 ***	81
45 ***	83
46 ***	84

47 ***	85
48 ***	86
49 ***	88
50 ***	90
51 ***	92
52 *** СЕДАМ ПИСАМА	
ПИСМО ПРВО	93
До свадбе је остало седам дана	
ПИСМО ДРУГО	95
Остало је шест дана	
ПИСМО ТРЕЋЕ	96
До свадбе је остало пет дана	
ПИСМО ЧЕТВРТО	97
Остало је четири дана	
ПИСМО ПЕТО	98
Чини се да је остало три дана	
ПИСМО ШЕСТО	99
Два дана је остало, два дана!	
ПИСМО СЕДМО	103
Сутра...	
53 ***	104
54 ***	105
55 ***	106
56 ***	107
57 ***	108
58 ***	110

59 ***	111
60 ***	112
61 ***	113
62 ***	114
63 ***	115
64 ***	116
65 ***	118
66 ***	119
67 ***	120
68 ***	121
69 ***	123
70 ***	125
71 ***	126
72 ***	129
73 ***	130
74 ***	132
75 ***	133
76 ***	134
77 ***	135
78 ***	136
79 ***	137
80 ***	138
81 ***	139
82 ***	141
83 ***	142
84 ***	143

85 ***	145
86 ***	147
87 ***	149
88 ***	151
89 ***	153
90 ***	154
91 ***	155
92 ***	156
93 ***	157
94 ***	158
95 ***	159
96 ***	160
97 ***	161
98 ***	162
99 ***	163
ЖИВОТ	164

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.161.1(479.24)-1

821.161.1(479.24).09-1 Самедоглу В.

САМЕДОГЛУ, Вагиф, 1939-2015

Слобода и ја / Вагиф Самедоглу ; превод са руског Нина Симић
Панић. - 1. изд. - Београд : CompuTech, 2022 (Београд : Dinex). - 178
стр. : ауторова слика ; 17 cm

Антологијски избор. - Тираж 300. - Стр. 7-20: Вагиф Самедоглу
(Вакилов) 1939-2015. (...пут до песничког Олимпа...) / Веселин
Мишњић. - Живот: стр. 164-178.

ISBN 978-86-81454-22-0

а) Самедоглу, Вагиф (1939-2015) — Поезија

COBISS.SR-ID 68699657
